

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ,
КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ
ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ**

Науково-практичний посібник

*За загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора, члена-кореспондента НАПрН України
В. В. Сокурєнка*

*До 30-річчя Харківського національного університету
внутрішніх справ*

2-ге видання, доповнене та перероблене

Харків
«Право»
2024

Авторський колектив:

д-р психол. наук, доцент **Клименко І. В.** (підрозділ 2.4);
д-р юрид. наук, професор **Цуцкірідзе М. С.** (підрозділ 1.4);
д-р юрид. наук, професор **Гловюк І. В.** (пункти 2.2.2, 2.2.3);
д-р юрид. наук, професор **Литвинов О. М.** (підрозділ 1.4);
д-р юрид. наук, професор **Орлов Ю. В.** (передмова, підрозділи 1.1–1.5);
д-р юрид. наук, професор **Пчеліна О. В.** (підрозділ 2.1);
д-р юрид. наук, професор **Степанюк Р. Л.** (підрозділ 3.3);
д-р юрид. наук, професор **Фоміна Т. Г.** (пункт 2.2.1);
д-р юрид. наук, професор **Яценко А. М.** (підрозділ 1.3);
канд. юрид. наук, доцент **Глобенко Г. І.** (підрозділ 2.3);
канд. юрид. наук, доцент **Кікінчук В. В.** (підрозділ 3.3);
канд. юрид. наук, доцент **Корнієнко В. В.** (підрозділ 3.1);
канд. юрид. наук, доцент **Матюшкова Т. П.** (підрозділ 3.2);
канд. юрид. наук, доцент **Романюк В. В.** (пункт 2.4.2);
канд. юрид. наук, доцент **Савчук Т. І.** (підрозділ 3.1);
канд. юрид. наук, доцент **Хань О. О.** (пункти 2.4.1, 2.4.2);
канд. юрид. наук, доцент **Черевко К. О.** (підрозділ 1.3)

Рецензенти:

Житний Олександр Олександрович – доктор юридичних наук, професор, член Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів;

Тетерятник Ганна Костянтинівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ;

Чаплинський Костянтин Олександрович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 1 від 30 січня 2024 р.)*

© Авторський колектив, 2023

© Сокурєнко В. В., загальне редагування, 2023

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2023

© Авторський колектив, доповнення
та перероблення, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
----------------	---

РОЗДІЛ 1

ВОЄННІ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.1. Поняття, види та кримінально-правова характеристика воєнних злочинів	8
1.2. Особливості кваліфікації воєнних злочинів	39
1.2.1. <i>Типові ситуації документування порушень законів і звичаїв війни та їх кримінально-правова оцінка.....</i>	39
1.2.2. <i>Кримінально-правова оцінка участі (факту, характеру, наслідків) у війні різних суб'єктів.....</i>	65
1.2.3. <i>Воєнні злочини та злочини проти людяності: співвідношення та розмежування.....</i>	76
1.3. Кримінально-правова характеристика та особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з війською ..	97
1.4. Кримінально-правова політика України в умовах війни: проблеми адаптації та перспективи вдосконалення	135
1.5. Проблеми кримінально-правового захисту життя комбатантів	165

РОЗДІЛ 2

РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

2.1. Особливості початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війською кримінальних правопорушень	179
2.2. Особливості прийняття процесуальних рішень під час досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війською кримінальних правопорушень	202
2.2.1. <i>Прийняття рішень щодо застосування запобіжних заходів.....</i>	202
2.2.2. <i>Прийняття рішення щодо зупинення досудового розслідування.....</i>	226

2.2.3. Прийняття рішення щодо закінчення досудового розслідування.....	243
2.3. Особливості здійснення спеціального досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	274
2.4. Міжнародне співробітництво під час розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	293
2.4.1. Правова основа міжнародного співробітництва під час розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень.....	293
2.4.2. Форми міжнародного співробітництва під час розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень.....	299
2.4.3. Співробітництво із Міжнародним кримінальним судом та іншими міжнародними правоохоронними організаціями (Інтерпол, Європол та Євроюст) під час розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень.....	308

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Організаційні та тактичні особливості проведення слідчого огляду за фактами вчинення воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	318
3.2. Особливості тактики допиту при розслідуванні воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	339
3.3. Завдання і можливості судових експертиз при розслідуванні воєнних злочинів та пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	377
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	398
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	429

РОЗДІЛ 2

РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

2.1. ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є дуже складним і трудомістким процесом, який «вимагає від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, експертних установ та інших фахівців високого рівня мобілізації, концентрації зусиль та ресурсів, адже доводиться діяти без права на помилку в складних умовах геополітичних, правових, безпекових, тактичних, логістичних, інформаційно-комунікаційних викликів»¹⁸⁵. Здійснюючи досудове розслідування названих кримінальних правопорушень, важливо не тільки чітко та суворо дотримуватися вимог кримінального процесуального законодавства, а й «базових стандартів етичної поведінки та професіоналізму протягом усього процесу планування та документування»¹⁸⁶. Тому особлива увага приділяється саме стандартизації процесу досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, зокрема, стосовно:

- визначення обсягу та змісту обставин, які підлягають доказуванню;
- окресленню особливостей отримання (збирання) інформації про можливі випадки вчинення вказаних кримінальних правопорушень,

¹⁸⁵ Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Science*. 2022. No. 1. P. 54. DOI: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-6>.

¹⁸⁶ Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні. Травень 2023 // Global Rights Compliance : сайт. URL: <https://globalrightscpliance.com/wp-content/uploads/2023/05/КЕРІВНИЦТВО-З-БАЗОВИХ-СТАНДАРТІВ-РОЗСЛІДУВАННЯ-ДЛЯ-ДОКУМЕНТУВАННЯ-МІЖНАРОДНИХ-ЗЛОЧИНІВ-В-УКРАЇНІ.pdf>.

початку досудового розслідування, визначення та проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій;

- алгоритмізації дій працівників органу досудового розслідування та інших органів і підрозділів на кожному з етапів розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

- аргументації для процесуальних рішень;

- визначення процесуальних інструментів отримання та фіксації інформації¹⁸⁷ тощо.

Ураховуючи той факт, що документування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень здійснюється в межах їх досудового розслідування, важливими є питання про виокремлення особливостей:

- початку досудового розслідування окреслених кримінальних правопорушень; повідомлення про підозру;

- прийняття процесуальних рішень, зокрема щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зупинення та закінчення досудового розслідування;

- здійснення спеціального досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

- міжнародного співробітництва під час розслідування виокремленого різновиду кримінальних правопорушень.

Названі особливості зумовлені багатьма чинниками:

- нормативно-правовою регламентацією переліку воєнних злочинів і порядку їх документування не тільки на національному, а й на міжнародному рівні;

- властивостями кримінально-правової та криміналістичної характеристик воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

- резонансністю досліджуваних складів кримінальних правопорушень;

- межами доказування в цій категорії кримінальних проваджень;

- здійсненням досудового розслідування в умовах війни та дії правового режиму воєнного стану;

¹⁸⁷ Там само; Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування : метод. рек. / М. І. Пашковський, Є. О. Крапивін, В. В. Яворська та ін. Київ, 2023. 104 с. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_katuvannya.pdf.

- створенням спеціалізованих підрозділів у структурі правоохоронних органів, які займаються виключно документуванням і розслідуванням воєнних злочинів;

- підслідністю розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень;

- великою кількістю кримінальних проваджень, а також великим обсягом інформації, яку потрібно зафіксувати під час здійснення досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

- здійсненням досудового розслідування в умовах, небезпечних для життя та здоров'я особи (наприклад, під час артилерійських обстрілів та/чи ракетних бомбардувань або їх загрози, в умовах мінної небезпеки, загрози нападу з боку диверсійно-розвідувальних груп та/чи військовослужбовців держави-агресора тощо);

- відсутністю можливості своєчасного фіксування та дослідження слідової й іншої доказової інформації через перебування окремих територій України під окупацією;

- великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, а також осіб, які знайшли прихисток за кордоном;

- використанням нових методів і засобів документування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень (наприклад, 3D-сканерів, мобільних ДНК-лабораторій, обладнання для ДНК-аналізу кісткової тканини, наданих міжнародними партнерами¹⁸⁸ та ін.);

- розробленням стандартів розслідування воєнних злочинів;

- необхідністю співпрацювати з міжнародними, зокрема правоохоронними та судовими організаціями, а також правоохоронними та судовими органами інших держав, зокрема країн – членів Європейського Союзу.

Знання перерахованих вище особливостей досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, а також їх урахування правоохоронними органами у своїй професійній діяльності дасть змогу:

- по-перше, вчасно виявити всі факти вчинення окреслених протиправних діянь,

- по-друге, підвищити ефективність досудового розслідування та пришвидшити притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

¹⁸⁸ Matola V. Ukraine: International Support for War Crimes Investigations // Institute for War & Peace Reporting : сайт. 14.02.2023. URL: <https://iwpr.net/global-voices/ukraine-international-support-war-crimes-investigations>.

Говорячи про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення, важливо усвідомлювати, що одним із першочергових завдань, яке поставлене перед правоохоронними органами, є виявлення всіх епізодів указаної кримінальної протиправної діяльності. З цією метою потрібно здійснювати постійний моніторинг у відкритих джерелах, відвідувати компактні місця проживання внутрішньо переміщених осіб для виявлення незадокументованих жертв з подальшим інтерв'юванням¹⁸⁹ тощо. Бо тільки своєчасні й якісні фіксація та документування фактів учинення воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень дозволять отримати достатні для початку досудового розслідування дані.

Початок досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є реалізацією засади публічності в кримінальному провадженні, відповідно до якої «прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила»¹⁹⁰. Більше того, згідно з ч. 4 ст. 214 КПК України «слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається»¹⁹¹.

Досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розпочинається з підстав і у порядку, визначеному статтями 214, 615 КПК України. Зокрема, досудове розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень розпочинається з моменту внесення відомостей про обставини, що можуть свідчити про їх учинення, до ЄРДР. Обов'язок розпочати

¹⁸⁹ Документування воєнних злочинів: новий проект ЕЦПЛ // Експертний центр з прав людини : сайт. 20.12.2022. URL: <https://ecpl.com.ua/news/21449/>.

¹⁹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁹¹ Там само.

досудове розслідування покладається на слідчого, дізнавача, прокурора. Підставами для внесення відомостей про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, є подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне їх виявлення прокурором, дізнавачем, слідчим з будь-якого джерела. При цьому названі суб'єкти зобов'язані розпочати досудове розслідування негайно, але не пізніше 24 годин після отримання відомостей про вчинення воєнного злочину і/чи пов'язаних з війною кримінальних правопорушень. Проте у випадку введення правового режиму воєнного стану та за відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР, досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розпочинається з моменту винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування. Водночас відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості¹⁹². Більш детально особливості початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розглянемо нижче.

Підставами початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України є заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення слідчим, дізнавачем, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення¹⁹³. До речі, заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення можуть подаватися як в усній, так і письмовій формах в один із способів:

- на особистому прийомі;
- засобами поштового, телеграфного або факсимільного зв'язку;
- за допомогою спеціальної телефонної лінії;
- через офіційний вебсайт правоохоронного органу;
- засобами електронного зв'язку.

Підставою початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є не будь-які заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, а ті, які прийняті та зареєстровані належним чином і уповноваженим суб'єктом. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 214 КПК України обов'язок прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальні правопорушення покладається на слідчого, прокурора, іншу службу

¹⁹² Там само.

¹⁹³ Там само.

особу, уповноважену на прийняття та реєстрацію таких заяв чи повідомлень¹⁹⁴.

Порядок прийняття, реєстрації та реагування на заяви чи повідомлення про кримінальні правопорушення закріплюється відомчими підзаконними нормативно-правовими актами, а саме:

– Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, затвердженою наказом Центрального управління Служби безпеки України від 16 листопада 2012 р. № 515¹⁹⁵;

– Порядком ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 8 лютого 2019 р. № 100¹⁹⁶;

– Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27 квітня 2020 р. № 357¹⁹⁷;

– Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань, затвердженою наказом Державного бюро розслідувань від 28 грудня 2021 р. № 726¹⁹⁸;

¹⁹⁴ Там само.

¹⁹⁵ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення : затв. наказом Центр. управління Служби безпеки України від 16.11.2012 № 515 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2022-12>.

¹⁹⁶ Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

¹⁹⁷ Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : затв. наказом МВС України від 27.04.2020 № 357 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20>.

¹⁹⁸ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від 28.12.2021 № 726 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/npa/nakaz-vid-28.12.2021-n726.pdf>.

– Порядком роботи спеціальної телефонної лінії у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань, затвердженим наказом Державного бюро розслідувань від 19 вересня 2022 р. № 473¹⁹⁹;

– Інструкцією про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань, затвердженою наказом Державного бюро розслідувань від 20 травня 2021 р. № 314²⁰⁰;

– Інструкцією про порядок розгляду звернень громадян, повідомлень, поданих в порядку законів України «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України», заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані акти, депутатських запитів, звернень і вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях, затвердженою наказом Національного антикорупційного бюро України від 29 грудня 2020 р. № 141²⁰¹;

– Порядком роботи спеціальної телефонної лінії Національного антикорупційного бюро України, затвердженим наказом Національного антикорупційного бюро України від 21 травня 2021 р. № 67²⁰²;

¹⁹⁹ Порядок роботи спеціальної телефонної лінії у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від 19.09.2022 № 473 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/pravovi-zasadi/nakaz-n-473-vid-19.09.2022.PDF>.

²⁰⁰ Інструкція про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від 20.05.2021 № 314 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/documents/nakaz-314.pdf>.

²⁰¹ Інструкція про порядок розгляду звернень громадян, повідомлень, поданих в порядку законів України «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України», заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані акти, депутатських запитів, звернень і вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях : затв. наказом Нац. антикорупц. бюро України від 29.12.2020 № 141 // Національне антикорупційне бюро України : офіц. сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/site/assets/files/28479/instrukciya.pdf>.

²⁰² Порядок роботи спеціальної телефонної лінії Національного антикорупційного бюро України : затв. наказом Нац. антикорупц. бюро України від 21.05.2021 № 67 // Національне антикорупційне бюро України : офіц. сайт.

– Інструкцією про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України, затвердженою наказом Генерального прокурора від 6 серпня 2020 р. № 363²⁰³;

– Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, затвердженою наказом Бюро економічної безпеки України від 23 березня 2022 р. № 58²⁰⁴.

З аналізу наведених вище нормативно-правових актів бачимо, що у випадку прийняття усної заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення уповноваженою службовою особою складається протокол прийняття заяви про кримінальне правопорушення. При цьому всі отримані заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення (письмові й усні) підлягають обов'язковій реєстрації.

Наприклад, в органах (підрозділах) поліції «уповноважена службова особа на лицьовому боці письмових заяв (повідомлень), протоколів прийняття заяв про кримінальне правопорушення та іншу подію, рапортів поліцейських проставляє штамп реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події»²⁰⁵. Такі заяви та повідомлення реєструються в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – ІТС ІПНП) або журнали єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події (далі – журнали ЄО). Якщо заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення подані до Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), вони реєструються у Журналі реєстрації заяв і повідомлень про

URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/page_uploads/09.01/67_zvedenyu_nakaz_no67_vid_21.05.2021_telefon_liniya.pdf.

²⁰³ Інструкція про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України : затв. наказом Ген. прокурора від 06.08.2020 № 363 // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <https://bit.ly/3KwIKR5>.

²⁰⁴ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України : затв. наказом Бюро економ. безпеки України від 23.03.2022 № 58 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-22>.

²⁰⁵ Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

кримінальні правопорушення, що ведеться в системі електронного документообігу²⁰⁶.

У випадку самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення воєнного злочину та/чи пов'язаного з війною кримінального правопорушення:

1) поліцейським: «невідкладно, але не пізніше 24 годин рапортом доповідає про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки. За рішенням керівника органу (підрозділу) поліції або особи, яка виконує його обов'язки, відомості про виявлене кримінальне правопорушення уповноважена службова особа реєструє в ІТС ІПНП (журналі ЄО в разі тимчасової відсутності технічних можливостей унесення таких відомостей до ІТС ІПНП) та невідкладно, але не пізніше 24 годин реєстрації передаються:

– до органу досудового розслідування для внесення відповідних відомостей до ЄРДР або передання цих відомостей до органів (підрозділів) поліції нижчого рівня та їх внесення до ЄРДР;

– у міжрегіональних територіальних органах поліції та їх територіальних (відокремлених) підрозділах – до органів (підрозділів) поліції, на території обслуговування яких сталася така подія, для прийняття відповідних рішень та внесення до ЄРДР»²⁰⁷;

2) слідчим Служби безпеки України: «складається рапорт про виявлене кримінальне правопорушення. Рапорт реєструється як підготовлений документ у встановленому СБУ порядку. Після реєстрації рапорт невідкладно доповідається керівнику слідчого підрозділу. До рапорту додаються матеріали, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення»²⁰⁸;

²⁰⁶ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань : наказ Держ. бюро розслідувань від 28.12.2021 № 726 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/npa/nakaz-vid-28.12.2021-n726.pdf>; Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України : затв. наказом Бюро економ. безпеки України від 23.03.2022 № 58 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-22>.

²⁰⁷ Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

²⁰⁸ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення :

3) працівником слідчого чи оперативного підрозділу Державного бюро розслідувань (далі – ДБР): «складається службова (доповідна) записка (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення. Службова (довідна) записка (рапорт) невідкладно подається керівнику (начальнику) слідчого підрозділу або керівнику оперативного підрозділу. До службової (довідної) записки (рапорту) можуть бути додані матеріали, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення»²⁰⁹;

4) детективом, службовою (посадовою) особою іншого підрозділу БЕБ: «складається повідомлення (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення. Повідомлення (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення реєструється в структурному підрозділі, на який покладено функції організаційно-розпорядчого забезпечення, та невідкладно передається для розгляду керівнику відповідного підрозділу детективів, згідно з функціональними обов'язками. До повідомлення (рапорту) про виявлене кримінальне правопорушення можуть бути додані матеріали, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, які формуються у справу»²¹⁰.

Датою подання заяви (повідомлення) про воєнний злочин і/чи пов'язане з війною кримінальне правопорушення до правоохоронного органу вважається дата її реєстрації у визначеному законодавством порядку. Саме від цієї дати здійснюється відлік установленого законодавцем строку «негайно, але не пізніше 24 годин» для внесення відомостей до ЄРДР або винесення постанови про початок досудового розслідування за умов, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України.

Звертаємо увагу, що «КПК не передбачає вимоги дотримання правил підслідності при внесенні відомостей до ЄРДР. Стаття 214

затв. наказом Центр. управління Служби безпеки України від 16.11.2012 № 515 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2022-12>.

²⁰⁹ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від 28.12.2021 № 726 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/npa/nakaz-vid-28.12.2021-n726.pdf>.

²¹⁰ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України : затв. наказом Бюро економ. безпеки України від 23.03.2022 № 58 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-22>.

КПК не містить вимоги про дотримання при внесенні відомостей до ЄРДР правил підслідності і вказівки на можливість не вносити відомості, якщо кримінальне правопорушення не підслідне органу»²¹¹.

Ще однією особливістю підстав початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є те, що ними можуть бути «не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, в яких містяться достатні дані, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, за наслідками чого слідчий, прокурор приймає рішення про початок досудового розслідування шляхом внесення відповідних відомостей до ЄРДР»²¹². З наведеного видно, що «анонімна заява не реєструється як підстава для відкриття кримінального провадження, а лише є підставою для перевірки викладеної в ній інформації, після чого відомості до ЄРДР може бути внесено за рапортом працівника поліції, який встановив наявність ознак кримінального правопорушення згідно з інформацією, що міститься у заяві чи повідомленні»²¹³.

Звертаємо увагу, що «законодавство України не передбачає особливих вимог або певної форми щодо складання заяви про вчинення кримінального правопорушення. Обов'язково у заяві мають міститися конкретні відомості про вчинення злочину та прохання особи вжити невідкладні дії щодо реєстрації цієї заяви в ЄРДР та початку досудового розслідування. Фактично рапорт слідчого є заявою про вчинення кримінального правопорушення, з якого цілком вбачаються конкретні відомості про вчинення протиправних дій»²¹⁴. Утім відповідно до п. 2 гл. 1 розд. II Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення «відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні відповідати вимогам пункту 4

²¹¹ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 : справа № 640/5023/19, провадження № 51-2917кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

²¹² Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30.09.2021 : справа № 556/450/18, провадження № 51-4229кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>.

²¹³ Там само.

²¹⁴ Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.04.2023 : справа № 572/1684/19, провадження № 51-3040кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055057>.

частини п'ятої статті 214 КПК України, зокрема мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення»²¹⁵.

*Момент початку досудового розслідування щодо воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень збігається з моментом внесення до ЄРДР відомостей, які можуть свідчити про ці кримінальні правопорушення*²¹⁶, а за умов, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, – з моментом винесення постанови про початок досудового розслідування. У випадку, якщо матеріали досудових розслідувань щодо воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень були виділені в окреме провадження чи об'єднані в одне провадження, момент початку досудового розслідування визначається відповідно до ч. 7 ст. 217 КПК України, а саме: «днем початку досудового розслідування у провадженні, виділеному в окреме провадження, є день, коли було розпочато розслідування, з якого виділено окремі матеріали, а у провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань, – день початку розслідування того провадження, яке розпочалося раніше»²¹⁷.

Звертаємо увагу, що здійснення досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень до або без його початку, а саме – внесення відомостей до ЄРДР чи винесення постанови про початок досудового розслідування (ч. 2 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України), не допускається і тягне за собою встановлену законом відповідальність. Винятком є випадки, визначені в ч. 3 ст. 214 КПК України. Зокрема, у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР чи винесення постанови про початок досудового розслідування допускається проведення огляду місця події. Проте після завершення проведення вказаної слідчої (розшукової) дії відомості невідкладно вносяться до ЄРДР або за умов, визначених

²¹⁵ Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Офісу Ген. прокурора від 17.08.2023 № 23 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20>.

²¹⁶ Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11.04.2023 : справа № 201/3571/20, провадження № 51-4364км21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110339375>.

²¹⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, невідкладно приймається постанова про початок досудового розслідування²¹⁸.

Крім того, для з'ясування обставин учинення кримінального проступку, зокрема, передбаченого частинами 1 і 2 ст. 111¹, ч. 1 ст. 2012 КК України²¹⁹, до внесення відомостей до ЄРДР законодавець дозволяє:

- відібрати пояснення;
- провести медичне освідчування;
- отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- вилучити знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей²²⁰.

Суб'єкти, уповноважені починати досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень:

- прокурор (ч. 1 ст. 25, п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 1 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України);
- слідчий (ч. 1 ст. 25, п. 1 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України);
- дізнавач (п. 1 ч. 2 ст. 401, ч. 1 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України).

Перелік відомостей, що вносяться до ЄРДР, наведений у ч. 5 ст. 214 КПК України та в п. 1 гл. 2 розд. I Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення²²¹. У випадку початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень за умов і у порядку, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор рішення про початок досудового розслідування приймають у формі відповідної постанови, яка «виготовляється на офіційному

²¹⁸ Там само.

²¹⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

²²⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

²²¹ Там само; Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Офісу Ген. прокурора від 17.08.2023 № 231 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20>.

бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення»²²². При цьому *постанова про початок досудового розслідування* (курсив наш. – О. П.) повинна бути мотивованою, містити відомості, визначені в ч. 5 ст. 214 КПК України, а також указівку на неможливість внесення інформації до ЄРДР²²³. Окрім того, *постанова про початок досудового розслідування* повинна відповідати вимогам до структури та змісту постанови слідчого, дізнавача, прокурора, зазначеним у ч. 5 ст. 110 КПК України.

Звертаємо увагу, що:

– слідчий, дізнавач, прокурор згідно з ч. 1 ст. 214 КПК України через 24 години з моменту внесення відомостей про вчинення воєнного злочину/пов'язаного з війною кримінального правопорушення, зобов'язаний надати заявнику витяг з ЄРДР²²⁴;

– відповідно до ч. 6 ст. 214 КПК України «слідчий, дізнавач невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті»²²⁵;

– у випадку внесення відомостей про вчинення воєнного злочину/пов'язаного з війною кримінального правопорушення до ЄРДР прокурором, останній «зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дня внесення таких відомостей з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування»²²⁶ (ч. 7 ст. 214 КПК України).

Призначення прокурора у кримінальному провадженні про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення. Про початок досудового розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень негайно повідомляється керівник органу прокуратури. Він визначає прокурора, який буде здійснювати у конкретному кримінальному провадженні повноваження прокурора, передбачені

²²² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

²²³ Кравчук О., Бондаренко М. Досудове розслідування воєнних злочинів // Вектор прав людини : сайт. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a>.

²²⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

²²⁵ Там само.

²²⁶ Там само.

ст. 36 КПК України. Враховуючи специфіку воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, а також зумовлені нею особливості здійснення їх досудового розслідування, «керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів»²²⁷.

«За змістом статей 36, 37, 110 КПК рішення про призначення (визначення) прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, та у разі необхідності групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, обов'язково повинно прийматись у формі постанови, яка має міститись у матеріалах досудового розслідування для підтвердження факту наявності повноважень. Така постанова має відповідати передбаченим КПК вимогам до процесуального рішення в формі постанови, у тому числі бути підписаною службовою особою, яка її прийняла. Відсутність зазначеної постанови в матеріалах досудового розслідування або її неподписання керівником відповідного органу прокуратури обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (прокурорів), який не мав на те законних повноважень»²²⁸.

Підслідність у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення. При визначенні органу, що здійснюватиме досудове розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, застосовуються правила підслідності, передбачені ст. 216 КПК України. Як зазначає з цього приводу Верховний Суд, «законодавець, розподіливши кримінальні правопорушення в межах підслідності різних органів досудового розслідування, виходив із презумпції, що саме цей орган здатний здійснити належне досудове розслідування кримінальних проваджень щодо зазначеного переліку кримінальних правопорушень: у силу характеристик кримінального правопорушення, організаційних можливостей органу, звичаїв, потреб у спеціалізації тощо. <...> досудове розслідування має здійснюватися із дотриманням правил підслідності.

²²⁷ Там само.

²²⁸ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 : справа № 754/7061/15, провадження № 51-4584кмо18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>.

Адже стратегічна мета інституту підслідності полягає в забезпеченні права особи на об'єктивне й неупереджене розслідування, і як результат гарантування передбаченого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права особи на справедливий суд»²²⁹.

Згідно з ч. 2 ст. 216 КПК України досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 110, 111, 111¹, 111², 114, 114¹, 114², 435¹, 436², 438, 447 КК України, здійснюють слідчі органів безпеки. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами четвертими статей 185–187, 189, 191, ст. 201² КК України, здійснюють слідчі органів Національної поліції, у разі якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР, БЕБ, Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ). Досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів ДБР у випадку їх учинення особами, зазначеними в пп. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК України. Досудове розслідування пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 191 КК України, за наявності хоча б однієї з умов, зазначених у пп. 1, 2 ч. 5 ст. 216 КПК України, здійснюють детективи НАБУ. Детективи органів БЕБ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 191 КК України, у випадках, передбачених пп. 2, 3 ч. 3 ст. 216 КПК України, якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР чи НАБУ. Досудове розслідування у формі дізнання кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною, відповідно до ч. 11 ст. 216 КПК України, здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органу досудового розслідування, визначеного за правилами підслідності, передбачених ст. 216 КПК України²³⁰.

Отже, наочно підслідність у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення можна продемонструвати у вигляді наведеної табл. 5.

²²⁹ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 : справа № 640/5023/19, провадження № 51-2917кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

²³⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Таблиця 5

**Підслідність у кримінальних провадженнях про воєнні злочини
та пов'язані з війною кримінальні правопорушення**

<i>Назва органу досудового роз- слідування</i>	<i>Склади криміналь- них правопорушень, віднесені до підслід- ності органу досудо- вого розслідування</i>	<i>Примітки</i>
Органи безпеки (СБУ)	Статті 110, 111, 111 ¹ , 111 ² , 114, 114 ¹ , 114 ² , 435 ¹ , 436 ² , 438, 447 КК України	
ДБР	Статті 110, 111, 111 ¹ , 111 ² , 114, 114 ¹ , 114 ² , ч. 4 статті 185–187, 189, 191, ст. 201 ² , 435 ¹ , 436 ² , 438, 447 КК України	Якщо кримінальне правопорушення вчинено особами, за- значеними в пп. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК Укра- їни
БЕБ	Частина 4 ст. 191 КК України	1) У випадках, перед- бачених пп. 2, 3 ч. 3 ст. 216 КПК Укра- їни; 2) якщо досудове роз- слідування таких кримінальних пра- вoporушень не від- несено до підслідно- сті ДБР чи НАБУ
НАБУ	Частина 4 ст. 191 КК України	За наявності хоча б однієї з умов, зазна- чених у пп. 1, 2 ч. 5 ст. 216 КПК України
Національна по- ліція	Частина 4 статей 185– 187, 189, 191, ст. 201 ² КК України	Якщо досудове розс- лідування таких кримінальних пра- вoporушень не від- несено до підслідно- сті ДБР, БЕБ, НАБУ

Місцем проведення досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень згідно з ч. 1 ст. 218 КПК України є орган досудового розслідування, «під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення». Проте у випадку вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень за межами України чи якщо місце їх учинення невідоме, місце проведення досудового розслідування визначає прокурор. При цьому враховуються «місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо»²³¹.

Звертаємо увагу, що обов'язок вирішення питання про визначення іншої підслідності покладається на прокурора. Процесуальне рішення про визначення підслідності приймається прокурором у формі відповідної постанови в таких випадках:

– за результатами розгляду письмового повідомлення слідчого про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції – протягом десяти днів з дня його отримання за умови підтвердження наведених у ньому обставин;

– у разі самостійного встановлення обставин, що свідчать про необхідність визначення іншої підслідності, – протягом десяти днів з дня встановлення таких обставин²³².

Наголошуємо, що у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України «Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування (курсив наш. – О. П.) будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану»²³³.

²³¹ Там само.

²³² Там само.

²³³ Там само.

При цьому належна правова процедура реалізації Генеральним прокурором, керівником обласної прокуратури, їх першими заступниками та заступниками повноважень, передбачених ч. 5 ст. 36 КПК України, відповідно до висновку Верховного Суду містить такі елементи:

а) належний суб'єкт (Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники);

б) оцінка досудового розслідування як неефективного або встановлення наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану;

в) відображення такої оцінки чи наявності об'єктивних обставин стану у відповідному процесуальному рішенні – постанові;

г) вмотивованість такої постанови²³⁴.

«Наслідком недотримання цієї процедури як складового елемента принципу верховенства права є визнання доказів, одержаних у ході досудового розслідування, недопустимими на підставі ст. 86, п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК як таких, що зібрані (отримані) неуповноваженими особами (органом) у конкретному кримінальному провадженні, з порушенням встановленого законом порядку. <...> У кожному конкретному випадку наявність таких підстав має бути обґрунтована у відповідному процесуальному рішенні – постанові Генерального прокурора, керівника обласної прокуратури, їх перших заступників та заступників про доручення здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, яка має відповідати вимогам ст. 110 КПК, у тому числі бути вмотивованою, надавати обґрунтоване пояснення щодо фактичних та юридичних підстав прийнятого рішення. Постанова про доручення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, її обґрунтування та вмотивування має бути предметом дослідження суду в кожному кримінальному провадженні, яке здійснюється з урахуванням його конкретних обставин. Результати такого дослідження утворюють підстави для подальшої оцінки отриманих у результаті проведеного досудового розслідування доказів з точки зору допустимості»²³⁵.

²³⁴ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 : справа № 640/5023/19, провадження № 51-2917кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

²³⁵ Там само.

Визначення слідчого (дознавача), який здійснюватиме досудове розслідування воєнних злочинів і/чи пов'язаних з війною кримінальних правопорушень:

1) згідно з п. 1 ч. 2 ст. 39, ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування воєнних і пов'язаних з війною злочинів, визначається керівником органу досудового розслідування. Відповідно до ч. 4 ст. 38 КПК України досудове слідство воєнних і пов'язаних з війною злочинів можуть здійснювати як слідчі одноособово, так і в складі слідчих груп. У випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих. Окрім того, «керівник органу досудового розслідування під час дії воєнного стану має право своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих»²³⁶ (ч. 4 ст. 39 КПК України). «Процесуальне рішення про призначення (визначення) групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування у конкретному кримінальному провадженні, про визначення старшого цієї групи, який керуватиме діями інших слідчих, повинно бути прийнято у формі постанови. Таке процесуальне рішення необхідно долучати до матеріалів досудового розслідування для підтвердження наявності повноважень слідчих, які здійснюють досудове розслідування. <...> Відсутність такого процесуального рішення в матеріалах кримінального провадження обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані неуповноваженою на те особою»²³⁷;

2) згідно з п. 1 ч. 2 ст. 39¹, ч. 1 ст. 214, ч. 1 ст. 298 КПК України дізнавач, який здійснюватиме досудове розслідування пов'язаних з війною кримінальних проступків, визначається керівником органу дізнання, а у випадку відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування²³⁸.

²³⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

²³⁷ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.10.2021 : справа № 724/86/20, провадження № 51-1353кмо21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214751>.

²³⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Передача матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування (дізнання) або за місцем проведення досудового розслідування:

1. Передусім зазначимо, що на початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того самого кримінального правопорушення. У випадку, якщо кримінальне провадження щодо того самого кримінального правопорушення розпочато іншим слідчим органом досудового розслідування чи слідчим іншого органу досудового розслідування, слідчий повинен виконати такий алгоритм дій:

- передати наявні в нього матеріали та відомості слідчому, котрий здійснює досудове розслідування;
- повідомити про це прокурора, потерпілого або заявника;
- внести відповідні відомості до ЄРДР²³⁹.

2. У разі встановлення під час досудового слідства воєнних і пов'язаних з війною злочинів, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором з урахуванням підслідності надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дізнання²⁴⁰.

3. У разі встановлення під час здійснення дізнання пов'язаних з війною кримінальних проступків, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором з урахуванням підслідності надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування²⁴¹.

Звертаємо увагу, що відомості про призначення слідчого, дізнавача (уповноваженої особи іншого підрозділу), процесуального керівника, прийняття до провадження (при фактичному отриманні матеріалів кримінального провадження) вносяться до ЄРДР невідкладно, а відомості про передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування, дізнання або за місцем проведення досудового розслідування – протягом 24 годин з моменту прийняття відповідних процесуальних рішень²⁴².

²³⁹ Там само.

²⁴⁰ Там само.

²⁴¹ Там само.

²⁴² Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Офісу Ген. прокурора від 17.08.2023 № 231 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20>.

Наголошуємо, що витяг з ЄРДР «не може замінити процесуального рішення <...> у кримінальному провадженні»²⁴³, оскільки «не є кримінальним процесуальним рішенням, яке породжує зазначені правові наслідки в конкретному кримінальному провадженні»²⁴⁴. Відповідно у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війською кримінальні правопорушення витяг з ЄРДР не може замінити постанови про призначення (визначення) прокурора або групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні; постанови про призначення груп слідчих; постанови про визначення підслідності тощо.

Як приклад, у вирокі Подільського районного суду м. Києва від 15.06.2023, за результатами розгляду кримінального провадження № 202101100000040, було встановлено, що:

«...На підтвердження підстав розпочати досудове розслідування стороною обвинувачення було надано суду відповідні заяви про вчинення кримінального правопорушення, у тому числі передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, із долученими матеріалами та витяги з ЄРДР від цієї ж дати. Суд бере до уваги надані стороною обвинувачення постанови про визначення підслідності, постанови про створення слідчої групи, постанови про призначення групи прокурорів та про подальшу зміну її складу, що впливає на допустимість зібраних під час досудового розслідування доказів. Наведені процесуальні документи не є доказами у розумінні підтвердження обставин вчиненого злочину, але приймаються судом, оскільки свідчать про дотримання вимог процесуального закону як щодо підстав розпочати досудове розслідування, так і дотримання вимог щодо його проведення. <...> Допустимість доказів визначають як їх правову придатність для використання у кримінальному процесі як аргументів у доказуванні, зокрема у тому, що фактичні дані як докази отримані уповноваженим на те суб'єктом – у чому суд міг пересвідчитися через надані постанови про визначення підслідності, про призначення груп слідчих та прокурорів»²⁴⁵.

²⁴³ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.10.2021 : справа № 724/86/20, провадження № 51-1353кмо21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214751>.

²⁴⁴ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 : справа № 754/7061/15, провадження № 51-4584кмо18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>.

²⁴⁵ Вирок Подільського районного суду м. Києва від 15.06.2023 : справа № 758/16427/21, провадження № 1-кп/758/422/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111764865>.

Ще одним прикладом є кримінальне провадження № 42021010000000005, у якому на підтвердження вимог процесуального закону щодо підстав розпочати досудове розслідування та його проведення стороною обвинувачення було надано суду:

«– повідомлення начальника Департаменту захисту національної державності Служби безпеки України прокуратурі АР Крим та м. Севастополя від 16.02.2021 про виявлення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, із долученими матеріалами для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР. З повідомлення вбачається, що Департаментом в ході проведення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів отримано інформацію щодо фактів примусового призову цивільного населення України, яке проживає на тимчасово окупованій території України – АР Крим та м. Севастополь, на строкову військову службу до Збройних сил РФ та пропаганду добровільного вступу на строкову військову службу до ЗС РФ. Також ними було встановлено, що т. зв. “військовим комісаром м. Феодосія та Кіровського району “Республіки Крим” є громадянин РФ – ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1”. Згідно з наявними матеріалами ОСОБА_4 був призначений на вказану посаду 28.05.2020 та перебуває на ній до теперішнього часу, службу у цьому військовому комісаріаті розпочав з 2018 року. Перебуваючи на посаді т. зв. “ІНФОРМАЦІЯ_4” ОСОБА_4, керуючись федеральним законом від 28.03.1998 № 53-ФЗ “Про військовий обов’язок та військову службу” та іншими нормативно-правовими актами країни окупанта (РФ), здійснює примусовий призов цивільного населення України, яке проживає на тимчасово окупованій території України – АР Крим та м. Феодосія, на строкову військову службу до Збройних Сил РФ та пропагує добровільний вступ на військову службу до ЗС РФ. Додатком є акт огляду наявних в мережі Інтернет матеріалів стосовно т. зв. “ІНФОРМАЦІЯ_4”, громадянина РФ ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, що містить також 22 знімки екрану (скріншотів);

– витяг з ЄРДР за № 42021010000000005 від 16.02.2021 з короткого викладу обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення вбачається, що згідно з повідомленням ДЗНД СБУ органами окупаційної влади на тимчасово окупованій території України – АР Крим вчиняються дії спрямовані на примушування мешканців тимчасово окупованої території до служби у військових формуваннях РФ, зокрема, такі дії вчиняються т. зв. “військовим комісаром м. Феодосія та Кіровського району Республіки Крим” ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2. Підставою внесення відомостей до ЄРДР вказано як матеріали правоохоронних та контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень;

– *постанова про визначення підслідності від 01.03.2021, вине-сена заступником Генерального прокурора, якою підслідність визна-чено за слідчими Головного управління Служби безпеки України в Ав-тономній Республіці Крим (з дислокацією у м. Херсон);*

– *постанови про призначення групи прокурорів у цьому криміна-льному провадженні від 17.02.2021, 16.03.2021, постанова про заміну групи прокурорів від 31.05.2021, від 07.10.2022;*

– *постанова про створення слідчої групи від 28.05.2022»²⁴⁶.*

Отже, досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розпочинається з підстав і у порядку, визначеному статтями 214, 615 КПК України. Особливості початку досудового розслідування вказаних кримінальних правопо-рушень обумовлені низкою чинників, основними з яких є: властиво-сті їх кримінально-правової та криміналістичної характеристик; здійснення досудового розслідування в умовах війни та дії правого режиму воєнного стану; створення та функціонування спеціалі-зованих підрозділів у структурі правоохоронних органів, які займа-ються виключно документуванням і розслідуванням воєнних злочи-нів; підслідність розслідування досліджуваної категорії криміналь-них правопорушень та ін.

2.2. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

2.2.1. Прийняття рішень щодо застосування запобіжних заходів

Процесуальному порядку застосування запобіжних заходів при-свячено положення гл. 18 розд. II КПК України, а також положення інших статей КПК України, які закріплюють особливості щодо засто-сування запобіжних заходів відносно певної категорії осіб, статус яких обумовлено віком, психічним станом, або під час екстрадиції чи співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (статті 493, 508, 582, 583, 584, 628, 629). Під час застосування запобіжних заходів у ході досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з вій-ною кримінальних правопорушень слід керуватись саме окресле-ними нормативними положеннями.

²⁴⁶ Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 24.04.2023 : справа № 753/14148/21, провадження № 1-кп/753/624/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110409601>.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Будівельно-технічна експертиза 392

Вибухотехнічна експертиза 384

Вигнання цивільного населення для примусових робіт 10

**Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення
(екстрадиція)** 304

Виправдовування 164

Віддання наказу 10

Відновлення досудового розслідування 241

Військові кримінальні правопорушення 9

Військовополонений 13

**Внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових
розслідувань** 182

Воєнний злочин 8

Геноцид 79

Глорифікація 164

Гуманітарна допомога 127

Державна зрада 102

Добровільна участь 114

Додатковий протокол до Женевських конвенцій 14

Документування 39

Допит особи, яка знаходиться за межами України 300

Експертиза відеозвукозапису 390

Женевська конвенція 14

Жорстоке поводження 13

Закінчення досудового розслідування 234

Заперечення збройної агресії 164

Запобіжні заходи 203

Засоби ведення війни 25

**Затримання осіб, які розшукуються Міжнародним
кримінальним судом** 224

Збройний конфлікт 32

Злочин агресії 57

Злочини проти людяності 76

Зупинення досудового розслідування 226

Клопотання про закриття кримінального провадження 243

Клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру 243

Клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру 243

Клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності 247

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування 288

Колабораційна діяльність 105

Комп'ютерно-технічна експертиза 389

Контекстуальний елемент 33

Кримінальне провадження у порядку перейняття 300

Кримінально-правова політика 135

Методи ведення війни 25

Міжнародна правова допомога 300

Міжнародне гуманітарне право 11

Міжнародне співробітництво 293

Міжнародний збройний конфлікт 32

Міжнародний кримінальний суд 309

Місце вчинення кримінального правопорушення 196

Місце проведення досудового розслідування 196

Молекулярно-генетична експертиза 379

Момент початку досудового розслідування 190

Неміжнародний збройний конфлікт 32

Обвинувальний акт 243

Огляд вирви (воронки) 325

Огляд місця незаконного утримання 318

Огляд трупів 335

Передача підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого 216

Перехід на бік ворога 102

Підготовка допиту 339

Підслідність 193

Підстави початку досудового розслідування 183

Порушення законів та звичаїв війни 9

Пособництво державі-агресору 140

Постанова про закриття кримінального провадження
та провадження щодо юридичної особи 243

Початок досудового розслідування 182

Предмет допиту підозрюваного 360

Предмет допиту потерпілого 356

Предмет допиту свідка 358

Римський статут 84

Розграбування національних цінностей 18

Розшук підозрюваного 229

Скасування запобіжного заходу для проходження військової
служби за призовом під час мобілізації 221

Спеціальне досудове розслідування (in absentia) 281

Співробітництво з іншими міжнародними правоохоронними
організаціями 299

Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом 308

Судова експертиза зброї та слідів її застосування 386

Судова портретна експертиза 390

Судово-медична експертиза 377

Супутні втрати 57

Тактика допиту малолітніх і неповнолітніх 371

Тактика допиту потерпілих 356

Тактичні прийоми допиту підозрюваних 360

Тимчасовий арешт 224

Товарознавча експертиза 394

Трасологічна експертиза 396

Тримання під вартою 203

Фіксація допиту 364

Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. До 30-річчя Харків. нац. ун-ту внутр. справ / [І. В. Клименко, М. С. Цуцкірідзе, Ю. В. Орлов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., члена-кор. НАПрН України В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – 2-ге вид., допов. та перероб. – Харків: Право, 2024. – 432 с.

ISBN 978-617-8411-26-8

У другому, доповненому та переробленому, виданні науково-практичного посібника, який уперше побачив світ у 2023 р. в Харківському національному університеті внутрішніх справ, представлено актуальну, повну й систематизовану інформацію про поняття, класифікацію, юридичне визначення, кваліфікацію воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, надано характеристику їхніх юридичних складів, визначено проблеми кваліфікації, запропоновано шляхи їх вирішення. Визначено особливості та сформульовано рекомендації щодо документування, розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, специфіку застосування криміналістичної техніки.

Друге видання доповнено критичним науковим аналізом законодавчих ініціатив у сфері кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, а також матеріалом щодо кримінально-правового захисту життя комбатантів. Оновлено, приведено у відповідність до змін законодавства питання про процесуальний порядок зупинення та закінчення досудового розслідування, призначення окремих видів судових експертиз.

Призначено для здобувачів освіти, які навчаються в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи Міністерства внутрішніх справ, практичних працівників Національної поліції, інших правоохоронних органів України, а також науковців, які здійснюють дослідження кримінально-правових, кримінальних процесуальних і криміналістичних проблем протидії воєнним злочинам і пов'язаним з війною кримінальним правопорушенням.

УДК 343.2/7(0758)(447)

Наукове видання

КЛИМЕНКО Ігор Володимирович,
ЦУЦКІРІДЗЕ Максим Сергійович,
ОРЛОВ Юрій Володимирович та ін.

РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ

Науково-практичний посібник

Редагування: *О. М. Нещеретна*
Коригування списків літератури: *С. С. Тарасова*
Внесення правок, комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*

Підписано до друку 26.02.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 25,2. Обл.-вид. арк. 24,7. Тираж 100 пр. 3-ам. № 27

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017